

Rozdział 2. Problematyka badań migracji młodzieży w literaturze tematycznej

2.1. Migracje młodzieży w badaniach międzynarodowych

Migracje to lustro zachodzących na całym świecie przemian, które wpływają na życie osób i narodów. Współcześnie obserwowana wysoka intensywność ruchów wędrowniczych rodzi potrzebę analizy tych procesów [Homoncik *et al.* 2017].

Problematyka migracji od lat stanowi przedmiot licznych dyskusji w lokalnych społecznościach oraz środowiskach naukowych i politycznych. Jest to wypadkowa zmian na politycznej mapie świata, globalizacji, deindustrializacji, transformacji ustrojowej, czy też poszerzania sojuszy społeczno-gospodarczych. Nie bez znaczenia jest fakt, wpływu na mobilność przestrzenną ludności, upowszechnienia się technologii telekomunikacyjno-informatycznych [Rokitowska 2017]. Dziś nie ma już dyscypliny lub subdyscypliny z zakresu nauk humanistycznych czy społecznych, która nie zgłębiałaby zjawisk mobilności przestrzennej ludności ze swojej perspektywy [Horolets *et al.* 2018].

W związku z tym w literaturze międzynarodowej można wskazać mnogość zróżnicowanych tematycznie oraz pod względem skali i zasięgu nurtów badawczych. Obejmują one m.in.:

1. Selektywność migracji [Hobbs 1942] ze względu na poziom wykształcenia [Shryock 1965; Long 1973; Barcevičius 2015] lub sytuację materialną [Da Vanzo 1978; Schlottmann, Herzog 1984; Goss, Lindquist 1995; Bauder 2005].
2. Przyczyny migracji [Mincer 1978; De Jong, Fawcett 1981; Adams 1993; Bauer, Zimmermann 1995; Hugo 1998; Stark 2007; Blanchflower, Shadforth 2009].
3. Konsekwencje procesów migracyjnych [Haque, Kim 1995; Borjas *et al.* 1996; Faist 2006; Goldin *et al.* 2014; Murray 2017].
4. Wpływ współczesnych procesów globalnych na zjawisko migracji, w tym rozszerzanie granic Unii Europejskiej (UE) [Quaisser 2000; Portes, French 2005; Drinkwater *et al.* 2006; Boswell, Geddes 2011] albo kryzys ekonomiczny [Massey 1987; Aguila, Zissinopoulos 2013].
5. Metodologię badań zjawisk migracyjnych [Ravenstein 1885; Lee 1966; Massey 1993; Rogler 1994; Alba, Nee 1997; Ackers, Gill 2008; Adey 2010; Brettell, Hollifield 2015].

Ważne miejsce zajmuje nurt migracji młodzieży, która jest najbardziej mobilną grupą. Młodzi migranci stanowią ponad 10,0% z 232 milionów migrantów międzynarodowych (ogółem), co stanowi większość rocznych ruchów migracyjnych [*Global Migration Group* 2021]. Powody migracji młodego pokolenia są zróżnicowane i wynikają z odmienności środowisk, z których ci ludzie się wywodzą. Migracja jest dla nich szansą na lepsze życie. Wynika z aspiracji edukacyjnych, chęci poprawy umiejętności, zdobycia lepszych perspektyw zawodowych albo potrzeby zaspokojenia rozwoju osobistego, dzięki wyzwaniom związanym z życiem za granicą.

Wielowątkowość problemu mobilności przestrzennej młodzieży odzwierciedlona została w badaniach międzynarodowych. Wśród nich można wyróżnić kilka dominujących kierunków:

- a) migracje edukacyjne młodzieży [Jones, Jamieson 1997; Murphy-Lejeune 2002; King, Ruiz-Gelices 2003; Henderson 2005; Bracht *et al.* 2006; Aidis, Krupickaite 2007; Byram, Dervin 2008; De Wit 2008; Crivello 2011; Brooks, Waters 2011; Waters *et al.* 2011; Findlay *et al.* 2012; Carlson 2013; Mkrтчhyan 2013; Bilecen 2014; Kashnitsky, Mkrтчhyan 2014; Van Mol 2014; Conti, King 2015; Raffaetà *et al.* 2015; Cairns *et al.* 2018; Malet Calvo 2018; Vaishar, Pavlu 2018; França, Padilla 2021];
- b) migracje zarobkowe młodzieży [Brome 2007; Csedő 2008; Kaplan 2009; Trevena 2013; Rutten, Verstappen 2014; Cuzzocrea, Cairns 2020; Cairns *et al.* 2021; Çiftçi, Karaman 2021];
- c) motyw, preferencje i zamiary młodych migrantów [Jones, Jamieson 1997; Henderson 2005; Frieze *et al.* 2006; Drozdewski 2008; Frändberg 2008; Cairns 2009, 2010; White 2010; Crivello 2011; Azaola 2012; Cairns *et al.* 2013; Rutten, Verstappen 2014; Van Mol 2014; King *et al.* 2015; Punch 2015; Lulle *et al.* 2017; Sime *et al.* 2017a, 2017b; Vaishar, Pavlu 2018; Cairns 2021];
- d) migracje młodzieży z obszarów peryferyjnych [Jones, Jamieson 1997; Henderson 2005; Horváth 2008; NiLaoire 2010; Mkrтчhyan 2013; Kashnitsky, Mkrтчhyan 2014; King *et al.* 2015; Deotti, Estruch 2016; Corbett, Forsey 2017; Ghebru *et al.* 2018; King *et al.* 2018; Vaishar, Pavlu 2018];
- e) zachowania, styl życia migrującej młodzieży [Jones 1999; Kovacheva 2001; Du Bois-Reymond, López 2003; King, Ruiz-Gelices 2003; Aidis, Krupickaite 2007; Molgat 2008; D'Angelo, Ryan 2011; Waters *et al.* 2011; Trevena 2013; Frändberg 2014; Rutten, Verstappen 2014; Raffaetà *et al.* 2015; Sime *et al.* 2017b; Moroşanu *et al.* 2018; Aresi *et al.* 2021];
- f) konsekwencje społeczno-kulturowe, ekonomiczne i polityczne migracji młodzieży [Kovacheva 2001; Du Bois-Reymond, López 2003; King, Ruiz-Gelices 2003; Brome 2007; Bendit 2008; Easthope, Gabriel 2008; Horváth 2008; Molgat 2008; Kaplan 2009; Cairns 2010; White 2010; Botterill 2011; D'Angelo, Ryan 2011; Waters *et al.* 2011; Feraru 2012; Trevena 2013; Frändberg 2014; Kashnitsky, Mkrтчhyan 2014; Rutten, Verstappen 2014; Berngruber 2015; Budginaitė, Mašidlauskaitė 2015; Punch 2015; Raffaetà *et al.* 2015; Sime, Fox 2015; Tverdostup, Masso 2015; Lulle *et al.* 2017; Sime *et al.* 2017a; Moroşanu *et al.* 2018; Young 2019];

- g) podejście metodologiczne do badań migracji młodzieży [NiLaoire 2010; Findlay 2011; King *et al.* 2016; King 2017; Cairns *et al.* 2021; Çiftçi, Karaman 2021];
- h) migracje młodych w kontekście współczesnych problemów globalnych (kryzysu ekonomicznego, brexitu, epidemii COVID-19) [Kaplan 2009; Cairns 2012; Ferraru 2012; Berngruber 2015; Budginaitė, Mašidlauskaitė 2015; Tverdostup, Masso 2015; Hernández-León, Zúñiga 2016; Lulle *et al.* 2017; Sime *et al.* 2017b; Parameswaranaik, Jha 2018; Pruitt *et al.* 2018; Young 2019; Cairns *et al.* 2021].

Exodus młodzieży osiąga niespotykaną dotychczas skalę. Najczęściej wyjeżdżają osoby wysoko wykwalifikowane lub też ci, którzy są gotowi podjąć prace fizyczne, ale za znacznie wyższe wynagrodzenie niż w kraju, z którego pochodzą. Zdarza się, że są to zajęcia, których nie podjęliby w kraju rodzimym [Zientara 2012; Trevena 2013]. Zjawisko to ma pozytywne i negatywne skutki. Do pozytywnych – w kraju przyjmującym – zaliczyć można: napływ dobrze wykształconej siły roboczej, poprawę struktury wieku ludności (odmłodzenie społeczeństwa), wzbogacenie kultury. Jeśli chodzi o kraj wysyłający, są to: profity finansowe (transfery zarobków osób pracujących poza granicami kraju) oraz korzyści w postaci doświadczonego i bogatego w wiedzę kapitału ludzkiego (reemigrantów). To także odciążenie krajowych rynków pracy, a tym samym zmniejszenie bezrobocia. Z kolei najważniejszym negatywnym aspektem migracji młodzieży dla kraju wysyłającego jest drenaż mózgow i umiejętności młodych, czyli strata dobrze wykształconej kadry [Barcevičius 2015; Murray 2017; Rokitowska 2017]. Zmniejszają się zasoby kapitału ludzkiego na rodzimym rynku, występuje deficyt osób w wieku produkcyjnym, przez co istotny staje się problem starzenia się społeczeństw [Faist 2006; Bera 2010]. Z powodu braku fachowców nierzadko wzrasta cena wielu usług. W kraju przyjmującym nasilają się konflikty społeczno-kulturowe, będące wynikiem wzrostu bezrobocia wśród ludności miejscowej.

Omawiane zjawisko najbardziej intensywnie dotyka kraje wysoko rozwinięte, w tym m.in. państwa Europy Zachodniej i Południowej. We Włoszech i Hiszpanii proces ten rozpoczął się już w drugiej połowie ubiegłego stulecia, gdy ludność opuszczała peryferie, osiedlając się w większych miastach [Andrada 1981; Bartolini *et al.* 2017]. Dziś zjawisko to jest dodatkowo potęgowane wysokim poziomem bezrobocia i rozbieżnościami między potrzebami rynku pracy a kierunkami edukacji młodych ludzi. Konsekwencją jest obserwowany na szeroką skalę drenaż mózgow [Santos 2013; Hadrien *et al.* 2017; Moroşanu *et al.* 2018]. Współczesne badania młodych włoskich emigrantów ujawniły dodatkowo dwa dosyć ciekawe czynniki, popychające do emigracji: włoską mentalność – czyli chęć robienia rzeczy „po swojemu” i posiadanie silnej rekomendacji, wręcz koniecznej dziś w celu znalezienia pracy [Conti, King 2015]. Choć migracje powodowane są najczęściej względami ekonomicznymi, związanymi z pracą zarobkową, to jednak dało się zauważyć różnice między migrantami wewnętrznymi i zagranicznymi. Ci pierwsi (młodzi absolwenci z różnych części Włoch przebywający w Mediolanie i Rzymie) postrzegali swoją relokację jako ruch przymusowy, podczas gdy emigranci zagraniczni (absolwenci przebywający w Wielkiej Brytanii) traktowali swoją migrację jako przygodę i drogę do samorealizacji. Jednak obie grupy miały niejednoznaczne odczucia dotyczące migracji powrotnej.

Na Wyspach Brytyjskich problematyka migracji młodych ludzi pojawiła się już pod koniec lat 80. XX w. Rozważania dotyczyły peryferyjnych regionów zagrożonych depopulacją, gdzie wysoki wskaźnik migracji wśród młodzieży był skutkiem braku możliwości kontynuowania nauki i podjęcia dochodowej pracy. Analiza zjawiska prowadzona na obszarach wiejskich Szkocji pozwoliła m.in. na stwierdzenie, że migranci powyżej 20 roku życia pozostają w dużo lepszej sytuacji ekonomicznej niż ich rówieśnicy, którzy nie zdecydowali się na wyjazd tuż po zakończeniu szkoły [Jones, Jamieson 1997]. Z kolei badania przeprowadzone na obszarach wiejskich północno-wschodniej Anglii (North Yorkshire) pozwoliły wskazać sposoby walki z tym zjawiskiem, do których zaliczono m.in. dostosowanie oferty edukacyjnej i rynku pracy do potrzeb miejscowej młodzieży oraz politykę promłodzieżową władz lokalnych [Henderson 2005]. Podejmowane były także prace teoretyczne, w których omówiono m.in. przydatność podejścia biograficznego w badaniu migracji młodych ludzi, przedstawiając wyniki analiz dotyczących formowania się ścieżek życia irlandzkiej młodzieży wiejskiej od lat 70. do 90. ubiegłego wieku [NiLaoire 2010]. Współcześnie, badania dotyczące migracji młodego pokolenia na Wyspach Brytyjskich częściej prowadzone są w kontekście przemieszczeń imigrantów z krajów UE oraz Azji i Afryki. Ukazują codzienne życie młodych migrantów, ich „wrastanie” w nowe miejsce zamieszkania, a także problemy i konsekwencje podjętych decyzji [Csedó 2008; White 2010; Botterill 2011; Rutten, Verstappen 2014; Young 2019].

Na przełomie lat 80. i 90. XX w., po upadku bloku wschodniego, procesy przemieszczania się młodzieży i związanego z nim wyludniania stały się bardzo widoczne we wschodnich landach Niemiec. Późniejsze połączenie Republiki Federalnej Niemiec i Niemieckiej Republiki Demokratycznej przyczyniło się do tego, że migracje następowały nie tylko w układzie peryferie – centra, lecz także w układzie wschód – zachód [Bauer, Zimmermann 1995; Carlson 2013; Berngruber 2015]. Współcześnie we wschodnich Niemczech wciąż obserwuje się silny drenaż z obszarów peryferyjnych, cechujący się selektywnością polegającą na tym, że migracje zdominowane są przez osoby młode i dobrze wykształcone – głównie płci żeńskiej. Mniej mobilni są natomiast mężczyźni oraz osoby gorzej wykształcone, które częściej pozostają na obszarach peryferyjnych [Jończy 2017].

Migracje młodzieży są kluczowym problemem także w innych potransformacyjnych krajach europejskich. Powodują one wyludnianie obszarów peryferyjnych, m.in. w państwach bałtyckich (Litwa, Łotwa, Estonia), gdzie obserwuje się silną koncentrację osób młodych i wykształconych w największych krajowych aglomeracjach, jak również w państwach Europy Zachodniej. Przy czym są to częściej migracje edukacyjne niż zarobkowe [King *et al.* 2015, 2018; Sime *et al.* 2017a]. Warto zwrócić uwagę na badania postaw litewskich studentów na emigracji, prowadzone w latach 2004-2006 w ramach wspólnego projektu Uniwersytetu Wileńskiego i London University College [Aidis, Krupickaitė 2007]. W trakcie trwania projektu przeprowadzono wywiady w grupie ok. 2,4 tys. studentów głównych litewskich uczelni, aby dowiedzieć się, jakie są ich motywacje wyjazdowe – na studia i do pracy za granicą. Okazało się, że ponad 30,0% z nich po ukończeniu nauki planuje wyjechać, zamieszkać i pracować poza obrębem kraju. Głównym powodem były względy ekonomiczne, lecz także te związane z chęcią

zdobycia większego doświadczenia zawodowego, nauki języków i poszukiwania samo-realizacji. Co ciekawe, bardzo ważnym czynnikiem determinującym plany wyjazdu (zamieszkania) za granicą i podjęcia tam pracy były wcześniejsze zagraniczne doświadczenia zawodowe.

Coraz częściej podejmowanym tematem są także skutki migracji powrotnej po kryzysie finansowym i gospodarczym. Wyniki takich analiz w Estonii wskazały na dużą rolę doświadczenia zdobytego w innych państwach, co przekłada się na późniejsze zarobki powracającej młodzieży [Tverdostup, Masso 2015]. Na Litwie przeprowadzono z kolei analizy ukazujące doświadczenia migrantów, którzy wrócili do kraju wraz ze swoimi dziećmi. Zbadano m.in. przyczyny powrotu, charakterystykę powracających migrantów oraz okoliczności wyboru instytucji edukacyjnych w kraju [Budginaitė, Mašidlauskaitė 2015].

Problem odpływu młodzieży do dużych ośrodków regionalnych od dawna jest zauważalny również na innych obszarach kontynentu europejskiego, gdzie stał się istotnym czynnikiem ograniczającym rozwój. W Rumunii migracje młodzieży nasiliły się po kryzysie ekonomicznym w 2008 r., który znacznie wpłynął na przebieg procesów społeczno-gospodarczych oraz na decyzje młodych ludzi o migracji do tych krajów, które będą w stanie zaoferować optymalne warunki do ich przyszłego rozwoju edukacyjnego i zawodowego. Efektem tych działań jest stagnacja, a na wielu obszarach również regresja rumuńskiej gospodarki [Feraru 2012; Roman, Vasilescu 2016]. Badania wskazują na zmniejszenie się liczby przedsiębiorstw, minimalizację liczby ofert pracy oraz silne, postępujące starzenie się społeczeństwa [Horváth 2008; Popescu 2014]. W Czechach zjawisko odpływu młodych i dobrze wykształconych osób dotyczy zwłaszcza obszarów wiejskich i małych miast, oferujących słabsze możliwości rozwoju, niższe wynagrodzenie, a tym samym gorszy poziom życia niż duże ośrodki miejskie [Vaishar, Pavlů 2018].

Równie ciekawe opracowania dotyczyły przemieszczeń młodych ludzi w Rosji [Mkrтчuan 2013; Kashnitsky, Mkrтчyan 2014; Bednařiková *et al.* 2016; Shakhbanova *et al.* 2016; Gryshai *et al.* 2018], w których autorzy doszli do druzgocących wręcz wniosków. Okazało się bowiem, że w latach 2003-2010 aż 70,0% młodych opuściło na stałe rosyjskie peryferia po ukończeniu szkoły. Co więcej, przeprowadzone tam analizy doprowadziły do podobnych wniosków jak w Polsce [Jończy *et al.* 2013], że osoby, które wyjeżdżały z mniejszych miast do większych ośrodków w celu podjęcia studiów, generalnie nie planują powrotu. W przyszłości może to skutkować ogromnym upadkiem demograficznym obszarów peryferyjnych i szybszym rozwojem miast centralnych.

Problem migracji młodzieży jest analizowany także w krajach spoza UE, m.in.: w Stanach Zjednoczonych [Brome 2007; Kaplan 2009], Kanadzie [Molgat 2008], Meksyku [Azaola 2012; Hernández-León, Zúñiga 2016; Baez *et al.* 2017], Boliwii [Punch 2015], Peru [Crivello 2011], Ekwadorze [Cazuffi, Fernández 2018], Gwatemali [Heidbrink 2019], Australii [Drozdzewski 2008], Serbii [Bobić *et al.* 2016], Gruzji [Kharaišvili *et al.* 2017; Bastianon 2019], Egipcie [Adams 1993], Etiopii [Gavonel 2017; Kosec *et al.* 2018], Ghanie [Dako-Gyeke 2016; Edwin, Glover 2016], Nigerii [Mbah *et al.* 2016; Ghebru *et al.* 2018], Somalii [Ali 2016], Zimbabwe [Sithole,

Dinbabo 2016], Chinach [Raffaetà *et al.* 2015], Indonezji [Malamassam 2016], Nepalu [Bossavie, Denisova 2018], Indiach [Rutten, Verstappen 2014; Brown *et al.* 2017; Thomas 2017; Parameswaranaik, Jha 2018; Dyson 2019]. Dotyczy on również mniejszości: tybetańskiej [Bloch 2008], romskiej [Sime *et al.* 2017a] i kurdyjskiej [Kaczorowski 2018].

Z powyższego wynika, że problem migracji młodych ludzi jest istotny we wszystkich rejonach świata, ponieważ stanowi przyczynę wyludnienia i starzenia się społeczeństw – a tym samym bezpośrednio zagraża rozwojowi społeczno-gospodarczemu tych obszarów.

2.2. Migracje młodzieży na tle badań krajowych

W literaturze krajowej poświęconej migracjom można wskazać wiele nurtów badawczych (tab. 3). Ogólnie ujmując, do rozpoczęcia II wojny światowej zagadnienie migracji wiązało się z przyczynami ekonomicznymi (koncentracja ludności wokół miast i ośrodków przemysłowych) i politycznymi (emigracja Żydów do Palestyny, „kolonizacja” Kresów Wschodnich) [Pytel 2017]. W całym okresie powojennym z kolei, tematyka ruchów wędrownych była związana z modernizacją społeczno-gospodarczą i jej skutkami.

Już w pierwszych latach po wojnie przesunięcia granic państwowych przyczyniły się do masowych ruchów migracyjnych (emigracja z Kresów Wschodnich i zasiedlanie Ziem Odzyskanych). Migracje zewnętrzne uległy nasileniu dopiero pod koniec lat 50. XX w. w związku z drugim etapem repatriacji Polaków z ZSRR, jak również wzrostem liczby wyjazdów do Stanów Zjednoczonych, Kanady, Australii oraz Niemiec, a w kolejnych latach także do Izraela [m.in. Grodek 1945; Kielczewska-Zaleska, Gluck 1945; Kowalski 1946]. Badano ponadto specyfikę tych migracji w różnych regionach [m.in. Kubiak 1946a, 1946b; Bytnar 1955; Pohoski 1958], migracje rolników ze wsi do miast [m.in. Janikowski 1948; Dobrowolska 1957; Herer 1959], a ważne miejsce w tym czasie miały także publikacje dotyczące dojazdów do pracy i usług [m.in. Tomaszewski 1956; Zawadzki 1958a, 1958b; Mańkowska 1959].

Badania migracji w okresie powojennym były mocno ograniczone. Tematyka ta była na indeksie cenzury, a dane dotyczące rzeczywistych przemieszczeń (zwłaszcza zagranicznych) objęto zakazem publikacji [Horolets *et al.* 2018]. Odstępstwem od tych ograniczeń była możliwość publikacji opracowań dotyczących zasiedlania Ziem Odzyskanych [Wysocki 1963; Markiewicz 1964; Kosiński 1960a, 1960b, 1964a].

Po publikacji artykułu Dziewońskiego i Gawryszewskiego [1975] uznano, że proces zasiedlania Ziem Zachodnich i Północnych zakończył się na początku lat 50. XX w., zaś późniejsze przemieszczenia pozostawały pod wpływem postępującej industrializacji. Nasilone ruchy migracyjne, związane z uprzemysłowieniem i urbanizacją (dzięki m.in. rozwojowi pozarolniczych działów gospodarki narodowej), znalazły swoje odzwierciedlenie w kolejnych pracach badawczych. Wiele uwagi poświęcono napływowi ludności do dużych miast [m.in. Sokołowski 1961; Mortimer-Szymczak 1967;

Tabela 3. Główne krajowe nurty badawcze migracji w poszczególnych okresach

Okres	Nurt badawczy	Przykładowe prace
I (do 1939 r.)	przeludnienie rolnicze wsi	Grabowski [1920], Ormicki [1935, 1936, 1937], Poniatowski [1936]
	migracje na Kresy Wschodnie	Studnicki [1921], Kamiński [1926], Ormicki [1933, 1935]
II (od II wojny światowej do lat 60. XX w.)	migracje na Ziemie Zachodnie	Grodek [1945], Kiełczewska-Zaleska, Gluck [1945], Kowalski [1946]
	specyfika migracji w różnych regionach	Kubiak [1946a, 1946b], Bytnar [1955], Pohoski [1958]
	migracje rolników	Janikowski [1948], Dobrowolska [1957], Herer [1959]
	dojazdy do pracy	Tomaszewski [1956], Zawadzki [1958a, 1958b], Mańkowska [1959]
III (lata 60. i 70.)	migracje na Ziemie Zachodnie	Wysocki [1963], Markiewicz [1964], Kosiński [1960a, 1960b, 1964a]
	napływ ludności do miast w związku z industrializacją	Sokołowski [1961], Mortimer-Szymczak [1967], Pohoski [1960, 1963]
	odpływ ludności ze wsi do miast	Żurek [1975], Fierla [1976], Dziewoński [1979]
	dojazdy do pracy	Rajman [1960], Dobrowolska [1961, 1962a, 1962b], Herma [1964]
	migracje z punktu widzenia specyfiki rozwojowej regionu	Pohoski [1959], Zdrojewski [1967], Borejko [1968]
	rola migracji w rozwoju ludności	Dangiel [1968], Mirowski [1969], Latuch [1970]
	przyczyny i społeczne konsekwencje ruchów migracyjnych	Gawryszewski [1974], Rosset [1975], Dziewoński [1976]
	metodologia badań migracji ludności	Holzer [1970], Kosiński [1964b, 1967, 1968], Maryański [1966]
	ekonomia migracji	Herer [1959], Rajkiewicz [1963, 1965, 1966], Małysz [1970]
	migracje młodzieży	Nayda [1966a, 1966b], Frykowski [1978], Namysłowski [1978a, 1978b]
IV (lata 80. i 90.)	zmiany wielkości, struktury i kierunków przemieszczeń	Szajnowska-Wysocka [1989], Rykiel, Żurkowa [1981], Zdrojewski [1998]

Okres	Nurt badawczy	Przykładowe prace
	powiązania migracji z rozwojem miast i wsi oraz turystyką	Jelonek, Zborowski [1983], Zborowski [1996]
	ilościowe oceny stanu faktycznego emigracji	Korcelli [1992], Okólski [1994], Sakson [1998a, 1998b]
	migracje a dojazdy do pracy	Rydz [1990], Potrykowska [1983, 1989], Runge [1988, 1996]
	przemieszczenia seniorów	Frączak [1984], Stolarczyk [1985, 1986]
	migracje młodzieży	Żurawicz [1982], Kobińska [1988], Witkowski [1990]
V (czasy współczesne)	migracje wewnętrzne	Runge [2000], Okólski [2001], Kłosowski, Runge [2002, 2010], Pytel, Sitek [2004], Kiniorska [2017], Dyszy, Zuzajska-Żyśko [2018], Zuzajska-Żyśko, Dyszy [2021]
	migracje zagraniczne	Komornicki [2003], Kaczmarczyk [2010], Lesińska <i>et al.</i> [2014]
	powiązania migracji z rynkiem pracy, dojazdami do pracy i zmianami demograficznymi	Jończy [2003], Kaczmarczyk [2005, 2006, 2008a, 2008b], Śleszyński [2012, 2013], Sitek, Zuzajska-Żyśko [2014]
	powiązania migracji z rozwojem miast i wsi oraz turystyką	Kamińska [2009, 2010], Kotus [2006], Zuzajska-Żyśko [2016], Dyszy, Zuzajska-Żyśko [2020]
	powiązania migracji z procesami globalnymi (kryzys ekonomiczny, brexit, epidemia COVID-19)	Piekutowska [2017], Kisiel <i>et al.</i> [2019], Brzozowski <i>et al.</i> [2020]
	migracje w obrębie miasta i jego otoczenia	Marcinowicz [2000], Runge, Kłosowski [2000], Potrykowska, Śleszyński [2001], A. Runge [2010, 2015], Zuzajska-Żyśko <i>et al.</i> [2016]
	migracje emerytów	Kałuża [2006, 2008], Pytel, Jankowski [2013], Pytel [2014a, 2014b, 2017], Pytel, Szkup [2014], Pytel, Ociepka [2016]
	migracje młodzieży	Okólski [2012], Kaczmarczyk [2018], Dolińska <i>et al.</i> [2020a], Dolińska <i>et al.</i> [2020]
	opracowania syntetyzujące badania migracji	Horolets <i>et al.</i> [2018, 2019], Krzysztofik [2019]

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Pytel [2017], Horolets *et al.* [2019].

Pohoski 1960, 1963] oraz selektywności odpływu ze wsi [m.in. Żurek 1975; Fierla 1976; Dziewoński 1979]. Analizowano również przyczyny i skutki migracji [m.in. Herer 1959; Rajkiewicz 1963, 1965, 1966; Małysz 1970; Gawryszewski 1974; Rosset 1975; Dziewoński 1976], ich rolę w rozwoju ludności [m.in. Dangel 1968; Mirowski 1969; Latuch 1970] oraz poszczególnych regionów [m.in. Pohoski 1959; Zdrojewski 1967; Borejko 1968], jak również – w związku z nienadążaniem budownictwa mieszkaniowego – dojazdy do pracy [m.in. Rajman 1960; Dobrowolska 1961, 1962a, 1962b; Herma 1964]. W tym okresie pojawił się także nurt metodologiczny, którego opracowania dotyczyły m.in. zmodyfikowanej metody Webba, metody kombinacji odchylenia standardowego czy miernika efektywności migracji [m.in. Holzer 1970; Kosiński 1964b, 1967, 1968; Maryański 1966]. Ukazało się również kilka prac odnoszących się do migracji młodzieży [m.in. Nayda 1966a, 1966b; Frykowski 1978; Namysłowski 1978a, 1978b].

W latach 80. XX w., po wprowadzeniu w kraju stanu wojennego, w państwach zachodnich tworzone udogodnienia dla migrantów, przesiedleńców i uchodźców z Polski. Emigrowali głównie ludzie wykształceni i młodzi, co jednak nie znajdowało odbicia w liczbie prac poświęconych tej tematyce. Nieliczne, powstałe w tym okresie dotyczyły raczej emigracji z obszarów wiejskich [Kobierska 1988; Witkowski 1990] lub dojazdów do szkół [Żurawicz 1982]. Znacznie więcej prac dotyczyło zmian wielkości, struktury i kierunków przemieszczeń [m.in. Szajnowska-Wysocka 1989; Rykiel, Żurkowska 1981; Zdrojewski 1998], ich powiązań z rozwojem miast i wsi oraz turystyką [m.in. Jelonek, Zborowski 1983; Zborowski 1996], jak i ważnych, także z metodologicznego punktu widzenia, ocen ilościowych faktycznego stanu emigracji. Jedną z pierwszych takich opinii u schyłku komunizmu był aneks do Raportu Rządowej Komisji Ludnościowej z 1989 r. Nowością było wykorzystanie w nim utajnionych wcześniej danych z milicyjnego Systemu Ewidencji Ruchu Paszportowego (SERP), opublikowanych przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. W raporcie tym przedstawiono nie tylko liczby emigrantów, którzy wyjechali na pobyt stały, ale również tych, którzy udali się na pobyt czasowy. Uwzględnił on w dodatku podział według wieku, wykształcenia i zawodu. Nowością raportu było także to, że instytucja państwowa zauważyła emigrację czasową, która *de facto* przekształcała się w emigrację stałą [Horolets *et al.* 2018]. SERP jako wartościowe źródło informacji wykorzystywali w swych badaniach m.in. Korcelli [1992], Okólski [1994] i Sakson [1998a, 1998b]. Na szczególną uwagę zasługują zwłaszcza prace Sakson [1998a, 1998b], ponieważ mają fundamentalne znaczenie dla badań ludności Polski, tzn.:

- 1) pokazują całkowitą nieadekwatność oficjalnej statystyki migracji międzynarodowych;
- 2) dokonują korekty stanów ludności według wieku, płci i miejsca zamieszkania powszechnie używanych zarówno przez naukowców, jak i w procesach decyzyjnych;
- 3) odzwierciedlają skalę błędów szacowania cząstkowych współczynników urodzeń i zgonów, powszechnie używanych we wszelkich analizach demograficznych;
- 4) przedstawiają analizę struktury przestrzennej, demograficznej i społeczno-zawodowej emigrantów, którzy opuścili Polskę w latach 80. XX w.

Kolejny nurt badawczy, jaki pojawił się w literaturze na przełomie lat 80. i 90. ubiegłego wieku, dotyczył relacji między migracjami a dojazdami do pracy [m.in. Rydz 1990; Potrykowska 1983, 1989; Runge 1988, 1996]. Powstało także kilka prac monograficznych, dotyczących przemieszczeń seniorów [m.in. Frączak 1984; Stolarczyk 1985, 1986].

Współcześnie badaniami migracji zajmuje się wiele ośrodków i liczne grono naukowców, a poruszane problemy są bardzo różnorodne. Zainteresowano się migracjami wewnętrznymi [m.in. Runge 2000; Okólski 2001; Pytel, Sitek 2004], jednak w związku z wejściem Polski do UE i masowej migracji zarobkowej do państw Europy Zachodniej, powstało również wiele badań, dotyczących migracji zagranicznych [m.in. Komornicki 2003; Kaczmarczyk 2010; Lesińska *et al.* 2014]. Ważnym przedmiotem badawczym były także analizy poświęcone powiązaniom migracji z: rynkiem pracy, dojazdami do pracy i zmianami demograficznymi [m.in. Jończy 2003; Kaczmarczyk 2005, 2006, 2008a, 2008b; Śleszyński 2012, 2013]; rozwojem miast i wsi oraz turystyką [m.in. Kamińska 2009, 2010; Kotus 2006; Zuzanska-Żyśko 2016]; obecnymi procesami globalnymi, jak kryzys ekonomiczny, Brexit, czy epidemia COVID-19 [m.in. Piekutowska 2017; Kisiel *et al.* 2019; Brzozowski *et al.* 2020].

Uwagę badaczy zajmowały także ruchy wędrownicze w obrębie miasta i jego otoczenia [m.in. Marcinowicz 2000; Runge, Kłosowski 2000; Potrykowska, Śleszyński 2001], jak również migracje emerytów [m.in. Kałuża 2006, 2008; Pytel, Jankowski 2013; Pytel 2014a, 2014b; Pytel, Szkup 2014; Pytel, Ociepka 2016] i młodzieży [m.in. Okólski 2012; Kaczmarczyk 2018; Dolińska *et al.* 2020a; Dolińska *et al.* 2020]. Nie sposób nie wspomnieć o niezwykle cennych opracowaniach, syntetyzujących dotychczasowy dorobek badawczy w zakresie migracji, autorstwa Horolets, Lesińskiej i Okólskiego [2018, 2019], prezentujących rezultat pracy polskich naukowców w tym względzie po 1989 r.

Mimo tak bogatej literatury dotyczącej przemieszczeń ludności, dostrzec jednak można, że w wymienionych krajowych nurtach dociekań niewiele miejsca poświęcano problematyce migracji młodych ludzi.

Do lat 80. XX w. analizy z zakresu przemieszczeń młodych ludzi w literaturze krajowej dotyczyły głównie **dojazdów do szkół** [Nayda 1966a, 1966b; Madeyski 1971; Piechowiak 1972; Zalewski 1972; Żegzdryn 1972a, 1972b; Mierzejewski 1973; Szyszko-Bohusz 1974; Namysłowski 1977; Zbrzeźniak 1977; Polewska-Dorozik 1978; Żurawicz 1982] (tab. 4). Zainteresowanie tą problematyką wykazywał także GUS, publikując już w 1966 r. opracowanie *Droga ucznia do szkoły*. W tym okresie, powstały również prace w przekroju regionalnym, dotyczące dojazdów do szkół zlokalizowanych w miastach: Krakowie [Książkowna 1932; Zajac 1965], Opolu [Jeśmian 1961], Puławach [Kapczuk 1974], czy aglomeracji bydgosko-toruńskiej [Namysłowski 1975; Namysłowski 1978a, 1978b]. Pozostałe, niezbyt liczne prace z zakresu analizowanej problematyki, dotyczyły kwestii metodologicznych badań [Pióro 1958; Namysłowski 1978a, 1978b], dojazdów młodzieży do pracy [Strzelecki 1938], pochodzenia słuchaczy uczelni wyższych [Dziewoński, Iwanicka 1961], migracji młodych ze wsi [Frykowski 1978] oraz negatywnych tego skutków [Kobierska 1988].

Tabela 4. Główne krajowe kierunki badawcze migracji młodzieży

Kierunek badawczy	Przykładowe prace
dojazdy do szkół	Książkowna [1932], Jeśmian [1961], Zajac [1965], Nayda [1966a, 1966b], Madeyski [1971], Piechowiak [1972], Zalewski [1972], Żegzdryn [1972a, 1972b], Mierzejewski [1973], Kapczuk [1974], Szyszko-Bohusz [1974], Namysłowski [1975, 1977], Zbrzeźniak [1977], Polewska-Dorozik [1978], Żurawicz [1982]
preferencje migracyjne młodzieży	Koziół [1979], Witkowski [1990], Kisiel [2008], Krasnodębska [2008], Perepeczko [2008], Śliz [2008], White [2010], Barwińska-Małajowicz [2012], Mantey [2013], Słany, Ślusarczyk [2013], Ustymowicz, Bogusz [2014], Biernacka [2017], Pawul [2019], Sarnowska [2019], Dolińska <i>et al.</i> [2020a], Kozielska [2020], Przybyszewska [2020]
migracje edukacyjne młodzieży	Dziewoński, Iwanicka [1961], Borowiec [2000], Cybal-Michalska [2001], Andrejuk [2013], Skoczek [2012], Grabowska [2013], Grabowska, Jończy [2013], Jończy <i>et al.</i> [2013], Herbst <i>et al.</i> [2014], Jończy, Rokita-Poskart [2014, 2017], Herbst, Rok [2016], Rokita-Poskart [2017], Pawul [2019], Rokita-Poskart, Mach [2019], Kozielska [2020]
migracje zarobkowe młodzieży	Strzelecki [1938], Jończy [2006], Szczebiot-Knoblauch, Kisiel [2007], Bera [2008, 2010], Krasnodębska [2008], Hałaj, Stec [2010], Grabowska, Jończy [2013], Jończy <i>et al.</i> [2013], Grabowska [2016], Szyszka [2016], Sarnowska [2016], Biernacka [2017], Mirkowska [2018]
styl życia migrującej młodzieży	Cieślińska [2006], Grzymała-Kazłowska [2008], Muszel [2013], Ślusarczyk [2014], Trąbka [2014]
migracje młodych ze wsi	Frykowski [1978], Rauziński [1979], Kobierska [1988], Witkowski [1990], Perepeczko [2008], Janicki [2015], Mirkowska [2018]
kwestie metodologiczne w badaniach migracji młodzieży	Pióro [1958], Namysłowski [1978a, 1978b], Wójcikowska [2015], Popyk <i>et al.</i> [2019]
migracje młodych kobiet	Zamojski [2005], Kuźma [2013], Mirkowska [2018]
migracje młodych imigrantów do Polski	Łodziński, Nowicka [1993], Grzymała-Kazłowska [2008], Hut, Jaroszevska [2011], Wójcikowska [2015]
konsekwencje społeczne, gospodarcze i polityczne migracji młodzieży	Kobierska [1988], Okólski [2012], Kuźma [2013], Andrejuk [2014], Trąbka [2014], Grzymała-Moszczyńska [2015], Rokita-Poskart [2017], Rokitowska [2017], Dolińska <i>et al.</i> [2018], Gieorgica [2018], Kaczmarczyk [2018], Kuśmider [2018], Dolińska, Jończy [2019], Grabowska [2019], Winogrodzka, Sarnowska [2019], Dolińska <i>et al.</i> [2020a], Dolińska <i>et al.</i> [2020]

Źródło: opracowanie własne.

Od ostatnich trzech dekad zainteresowanie migracjami młodzieży w Polsce znacznie wzrosło. Po 1989 r. skala i zakres tych ruchów wydatnie się zmieniły – nie tylko się nasiliły, ale także zaczęły nabierać odmiennego znaczenia kulturowo-społecznego [Horolets *et al.* 2019]. Zmieniające się uwarunkowania instytucjonalne spowodowały jednocześnie współistnienie wielu form mobilności geograficznej wśród młodych obywateli państw Europy Środkowo-Wschodniej [Grabowska-Lusińska 2012]. Istotnym wydarzeniem dla kształtowania późniejszych procesów migracyjnych w Europie było także rozszerzenie granic UE w 2004 r., co zagwarantowało możliwość swobodnego przemieszczania się osób w obrębie jej obszaru. W okresie tym migracje na obszarze Europejskiego Obszaru Gospodarczego uległy znacznemu nasileniu i zróżnicowaniu [Okólski, Fihel 2012]. Nie dziwi więc fakt, że studia migracyjne w Polsce istotnie rozszerzyły swój zakres i stały się polem badawczym większej liczby naukowców.

Integracja Polski z UE stała się wielką szansą na zmianę zwłaszcza dla obszarów peryferyjnych, zapóźnionych w rozwoju społeczno-gospodarczym. Z perspektywy ostatnich kilkunastu lat, można powiedzieć, że młodzi mieszkańcy tych terenów z tej szansy w pełni skorzystali. W początkowym okresie wyjeżdżali w poszukiwaniu pracy, co znalazło swoje odbicie w liczbie publikacji poświęconych **emigracji zarobkowej** młodzieży, zarówno w przekroju krajowym [Bera 2008, 2010; Grabowska 2016; Szyszka 2016; Sarnowska 2016; Mirkowska 2018], jak również z perspektywy regionów: opolskiego [Jończy 2006; Krasnodębska 2008; Jończy *et al.* 2013], podkarpackiego [Hałaj, Stec 2010], podlaskiego [Biernacka 2017], dolnośląskiego [Grabowska, Jończy 2013], warmińsko-mazurskiego [Szczebiot-Knoblach, Kisiel 2007]. Tysiące, szczególnie młodych ludzi, znalazło zatrudnienie w Wielkiej Brytanii, Irlandii, a następnie w Niemczech i innych krajach europejskich. Część z nich tam już została, część wróciła – przywożąc oprócz pieniędzy wiedzę, nowe umiejętności i nowe spojrzenie na świat.

Migracje **edukacyjne**, podobnie jak zarobkowe, po akcesji z UE przybrały formę masowych, często długotrwałych wyjazdów. Migrująca w warunkach wolności, godności, równości i bezpieczeństwa młodzież, po zdobyciu nowej wiedzy i doświadczeń, odważniej wkracza na drogę rozwoju zawodowego, a w wielu przypadkach stanowi zachętę do nowoczesności oraz poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej zarówno kraju pochodzenia, jak i krajów docelowych [Grabowska 2013]. Dzięki doświadczeniu otwartych granic, wielokulturowości, różnorodności metod kształcenia, nowych znajomości – młodzi stają się siłą, która ułatwia integrację i generuje postęp. Z tych samych powodów, często nie widząc dla siebie perspektyw rozwoju w ojczyźnie, decydują się pozostać za granicą. Zwracają na to szczególną uwagę badacze zajmujący się problematyką migracji edukacyjnych w układzie krajowym i międzynarodowym [m.in.: Skoczek 2012; Andrejuk 2013; Herbst *et al.* 2014; Herbst, Rok 2016; Rokita-Poskart, Mach 2019; Kozielska 2020], jak również w układzie regionalnym [m.in. Borowiec 2000; Grabowska, Jończy 2013; Jończy *et al.* 2013; Jończy, Rokita-Poskart 2014, 2017; Rokita-Poskart 2017; Pawul 2019].

Uwagę zwracano także na migracje młodych z **obszarów wiejskich** [m.in.: Frykowski 1978; Witkowski 1990; Perepeczko 2008]. Porzucając polskie peryferie, młodzi przenoszą się głównie do europejskich centrów gospodarczych, gdzie mają szansę

lepiej zrealizować swoje plany i ambicje zawodowe [Kuźma 2013; Mirkowska 2018]. Badania prowadzone w Polsce wykazały, że odpływ migracyjny charakteryzował zwłaszcza wsie najmniejsze, przyczyniając się tam do deformacji ich struktur demograficznych – w tym silnego postarzenia populacji [Dembowska 1990; Kurek 2007] oraz do zmian w strukturze płci, zwłaszcza wśród młodych dorosłych [Kobierska 1988; Rauziński 1979; Kupiszewski 1992]. Część badaczy zauważyła jednak, że emigracja ze wsi pozwala na dokończenie procesów modernizacyjnych poprzez efektywniejszą alokację zasobów pracy, dotychczas uwięzionych w regionach peryferyjnych [Kaczmarczyk, Okólski 2008; Janicki 2015; Horolets *et al.* 2019].

Kilka prac poświęcono również migracji młodych **kobiet** [Zamojski 2005; Kuźma 2013; Mirkowska 2018], ukazując mechanizmy zachowań migrantek: podejmowanie decyzji o wyjeździe, jej realizacji, oraz pobyt w miejscu docelowym (adaptacja i asymilacja). Młode kobiety wykazują większą skłonność do migracji niż mężczyźni, co ma negatywne skutki dla rozwoju gospodarczo-społecznego obszarów, z których pochodzą.

Warto wspomnieć, że po 2008 r. wzrosło zainteresowanie **konsekwencjami** migracji w skali kraju. W opublikowanym przez Kaczmarczyka i Okólskiego [2008] artykule, przedstawiono szacunki wielkości migracji poakcesyjnych (3,3% ludności Polski) i przeanalizowano selektywność migracji, stwierdzając, że większe prawdopodobieństwo emigracji dotyczyło młodych, relatywnie dobrze wykształconych ludzi z obszarów peryferyjnych, zacofanych ekonomicznie o wysokiej stopie bezrobocia. W lokalnych gospodarkach może to prowadzić do stagnacji postępu technologicznego, zahamowania absorpcji nowych technologii, a tym samym ich modernizacji. Dodatkowo ludność pozostała na miejscu odznaczała się obniżoną aktywnością społeczną i gospodarczą [Śleszyński *et al.* 2018]. Innymi słowy – obszary wyludniające się, dotychczas znajdujące się w recesji – pogłębiały jeszcze bardziej swój kryzys. Z drugiej zaś strony, w regionach rozwiniętych (krajowych i zagranicznych), następowała koncentracja zasobów potencjalnych pracowników o wysokich kwalifikacjach – co określano jako „napędzanie” stałym dopływem młodej i wykwalifikowanej kadry [Śleszyński 2009]. Kadra ta zapewniała większą wydajność pracy oraz szeroko rozumianą kreatywność i innowacyjność, co przyczyniało się do jeszcze szybszego rozwoju tych obszarów. Powyższe konstatacje zostały potwierdzone w kolejnych badaniach [Bera 2008; Bloch 2008; Ślusarczyk 2014; Grzymała-Moszczyńska 2015; Janicki 2015; Moskal 2015, 2016; Slany *et al.* 2016; Kaczorowski 2018; Rokita-Poskart, Mach 2019; Sarnowska 2019; Dolińska *et al.* 2020]. Również w wymiarze regionalnym dużo uwagi poświęcono skutkom ekonomicznym, społecznym i kulturowym migracji młodych – zwłaszcza w woj. opolskim [Rokita-Poskart 2017; Dolińska *et al.* 2018] i dolnośląskim [Rokitowska 2017; Dolińska, Jończy 2019; Dolińska *et al.* 2020a].

Wiele prac poświęconych było także zamiarom i **preferencjom migracyjnym** młodzieży. Analizy najczęściej obejmowały charakterystykę czynników wypychających, przygotowania oraz plany co do charakteru (np. migracje pomaturalne), kierunku lub czasu trwania migracji [Śliz 2008; White 2010; Barwińska-Małajowicz 2012; Slany, Ślusarczyk 2013; Ustymowicz, Bogusz 2014; Sarnowska 2019; Kozielska 2020]. Wiele opracowań miało charakter regionalny. Badania takie dotyczyły m.in. preferencji

dotyczących przemieszczeń młodych osób z obszarów wiejskich [Witkowski 1990; Perepeczko 2008], Dolnego Śląska [Kozieł 1979; Dolińska *et al.* 2020a], czy miast: Opola [Krasnodębska 2008], Rybnika [Kisiel 2008], Przemyśla [Pawul 2019], Piaseczna [Mantey 2013], Olsztyna [Przybyszewska 2020], Białegostoku [Biernacka 2017].

Ciekawy dla badaczy okazał się również **styl życia** migrującej młodzieży. Pojawiły się prace pokazujące codzienne życie w całej jego różnorodności, z elementami asymilacji oraz zachowania odmienności, utrzymywania składników polskiej tożsamości i tradycji, zwrócono uwagę na relacje rodzinne, ciągłość i zmianę, powolne procesy, jak „wrastanie” młodych Polaków w miejsca imigracji, ich powolny awans społeczny i ekonomiczny, ale także przestępczość, różne patologie [Cieślińska 2006; Muszel 2013; Ślusarczyk 2014; Trąbka 2014]. Podobne analizy, ale prowadzone w kontekście migracji **młodych obcokrajowców do Polski**, poruszały głównie kwestie integracji odrębnych grup i kategorii imigrantów, czy mniejszości narodowych [Łodziński, Nowicka 1993; Grzymała-Kazłowska 2008; Hut, Jaroszewska 2011; Wójcikowska 2015].

W badaniach procesów migracji młodzieży podnoszono również **kwestie metodologiczne** dotyczące m.in. sposobu przeprowadzania badań dojazdów ludności do pracy i do szkół [Pióro 1958; Namysłowski 1978a, 1978b]. W rozważaniach nad procesami migracji edukacyjnej wśród mniejszości narodowych w Polsce wykorzystano metody etnografii wielomiejscowej [Wójcikowska 2015].

Z powyższych rozważań wynika, że badania migracji pomaturalnych wciąż stanowią margines. Jedynie najnowsze opracowanie dotyczące Dolnego Śląska autorstwa Dolińskiej, Jończygo i Śleszyńskiego [2020a] oraz wcześniejsze [Jończy *et al.* 2013] szczegółowo zajęły się regionalnym problemem migracji pomaturalnych.

Jednak jak do tej pory nie ma w woj. świętokrzyskim kompleksowych analiz poświęconych problematyce migracji pomaturalnych, stąd pilna potrzeba wypełnienia tej luki.

Na koniec warto wspomnieć, że do niezwykle ciekawych wniosków doprowadziły badania Śleszyńskiego [2006] na obszarze Ponięcia, gdzie wykryto prawidłowość, polegającą na wzroście udziału ludności w wieku poprodukcyjnym wraz ze zmniejszaniem się miejscowości wiejskich, co wynikało głównie z odpływu migracyjnego w poprzednich okresach.